

להמשיך את המסורת של סרח בת אשר

Category: בשלח, שמות

דמותה של סרח בת אשר מפנה זרקור על שימור המסורת בעם היהודי באמצעות אותן נשים זקנות, שהבטיחו את העברת והנחלת המסורת לדורות הבאים.

סרח יודעת

מדי פעם אנחנו שומעים סיפורים שונים על מהומה שהנחת תפילין מעוררת במטוס. בשנת 2010 בחור בן 17 נסע במטוס בתוך ארה"ב, הניח תפילין והחל להתפלל. הדיילת נכנסה ללחץ מאחר שהיא חשבה שמדובר בטרוריסט שמנסה לפוצץ את המטוס. לא הועילו לו כל התחנונים וההסברים על מהות התפילין, המטוס הונחת, ואנשי ה-FBI עלו על המטוס כדי לבדוק את הצעיר.

השבוע סיפר לי שליח חב"ד שהוא נסע בשנות השמונים לרוסיה בתקופת הקומוניזם והביא עמו עשר זוגות תפילין שישמשו את היהודים במקום. במכס בנמל התעופה ברוסיה פתחו את המזוודות שלו, המוכס מצא את התפילין ולא הבין מה זה בדיוק.

הוא צלצל לממונה עליו ותיאר לו שהוא מצא קוביות שחורות והמשיך לתאר את מראה התפילין. הממונה צעק עליו בטלפון: זה בסדר, זה יעורסקי, זה שייך ליהודים תן לו להכניס את זה. ה-KGB ברוסיה ידעו היטב מה הם תפילין, ואילו כאן החכמים של ה-FBI בארה"ב היו צריכים להנחית את המטוס נחיתת אונס משום שלא ידעו מה זה תפילין.

בשבועות הללו אנחנו קוראים על יציאת מצרים. המשטרה המצרית, מסתבר, לא היתה כמו ה-FBI, אלא דווקא כמו ה-KGB. הם ידעו היטב את כל הפרטים הקטנים על בני ישראל והשתמשו בהם כדי להציק לעם ישראל.

מיד בתחילת פרשת בשלח התורה מספרת: "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", ומדוע? "כי השבע השביע את בני ישראל לאמור פקוד יפקוד אלקים אתכם מזה והעליתם את עצמותי מזה אתכם" (שמות יג, יט).

באה הגמרא ואומרת "ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור, אמרו סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה אמר לה כלום את יודעת היכן יוסף קבור, אמרה לו ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו" (סוטה יג, א). והמדרש מוסיף שבהם הם רצו למנוע את יציאת בני ישראל ממצרים.

עם ישראל עומד לצאת ממצרים לאחר כל הגזירות והמכות שהם שרדו, והנה משה עומד בפני בעיה: יוסף לפני פטירתו, כפי שקראנו בסוף חומש בראשית, השביע את בני ישראל שעליהם לקחת את עצמותיו ממצרים כאשר הם יצאו משם, והנה כעת הגיע הזמן לצאת ואף אחד אינו זוכר היכן מקום קבורתו של יוסף. נתנו אפוא עצה למשה: יש אשה אחת שהאריכה ימים, היא סרח בת אשר, והיא זוכרת היכן קברו את יוסף וכדאי להתעניין אצלה.

הבשורה שהביא הכינור

מי הייתה סרח בת אשר?

היא נזכרת פעמיים בתורה בשמה. פעם אחת בחומש בראשית בפרשת ויגש כאשר התורה מונה אותה בין שבעים הנפש שירדו למצרים, "ובני אשר" וסרח אחותם" (בראשית מו, יז), והפעם השנייה היא מוזכרת בתורה במפקד הנכנסים לארץ; במפקד שנערך בערבות מואב האשה היחידה שנזכרת פרט לבנות צלפחד היא "ושם בת אשר שרח" (במדבר כו, מו).

העובדה שהיא מוזכרת בין אלו שירדו למצרים, וכן בין אלו שנכנסו לארץ ישראל מלמדת שהיא האריכה ימים מאד. המדרש מספר לנו כיצד זכתה סרח לאריכות ימיה.

כולנו מכירים את השתלשלות המאורעות של מכירת יוסף, כאשר כבר מצאו את יוסף וחזרו לארץ כנען דאגו האחים כיצד לספר ליעקב אביהם את החדשות הטובות, שמא יבהל יעקב למשמע הבשורה. לפיכך הם ביקשו מהנכדה החביבה על יעקב שתלך ותבשר לסבא את הבשורה הטובה ש"עוד יוסף חי". היא אכן ניגנה לפנינו בכינור וסיפרה לו שיוסף בנו חי.

מוסיף המדרש ואומר שבזכות הנחת רוח שהיא גרמה לסבא שלה יעקב אבינו הוא בירך אותה באריכות ימים.

ישנו סיפור נוסף במדרש על סרח בת אשר. כאשר משה ואהרן באו לעם ישראל במצרים ואמרו להם שה' שלח אותם לגאול ולהוציא אותם ממצרים, "ועשו האותות לעיניהם, הלכו אצל סרח בת אשר אמרו לה בא אדם אחד אצלינו ועשה אותות לעינינו כך וכך, אמרה להם אין בו ממש, אמרו לה והרי אמר פקוד פקוד אלקים אתכם, אמרה להם הוא האיש העתיד לגאול את ישראל ממצרים, שכן שמעתי מאבא פ"א פ"א פקוד פקוד" (פרקי דר"א מ"ז).

שוב אנו רואים פעם נוספת שכאשר היו זקוקים למסורת מדורות קודמים פנו לסרח בת אשר. וכך גם כעת ביציאת מצרים כאשר היו צריכים לדעת פרט היסטורי כלשהו מן העבר פנו לסרח בת אשר שתגלה היכן יוסף קבור.

סרח VS רבי יוחנן

שמה של סרח בת אשר אינו מוזכר רק בהיסטוריה של יציאת מצרים, אלא מופיע גם בהיסטוריה המאוחרת יותר, מאות שנים לאחר מכן. על תקופת דוד המלך מסופר בספר שמואל ב (כ, טז) אודות אדם בשם שבע בן בכרי שמרד בדוד המלך והכריז "אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי" (שמ"ב כ, א). שבע בן בכרי ברח למקום שנקרא "אבל בית מעכה" והתחבא שם.

יואב בן צרויה שהיה שר הצבא של דוד המלך, נשלח לתפוס את שבע בן בכרי ולדכא את המרד שבארגונו. מכיון שהוא התחבא בין תושבי העיר, ביקש יואב להחריב את כל העיר הזאת. מסופר בספר שמואל: "ותקרא אשה חכמה מן העיר קרב עד הנה ויקרב אליה", והאשה הזאת שכנעה את יואב להמנע מהחרבת העיר. במקביל היא גם שכנעה את בני העיר להסגיר את המורד שחי ביניהם. רש"י מגלה לנו בשם המדרש מי היא אותה "אשה חכמה" שהצליחה להציל עיר שלימה [1] "ומדרש אגדה זו סרח בת אשר" (שמ"ב כ, יט).

אין זו הפעם הראשונה שהמדרש מזכיר את שמה של סרח בת אשר. בפרשתנו אנו קוראים על קריעת ים סוף. התורה מספרת שהים נקרע לשתיים ועם ישראל עבר באמצע "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם".

מספר המדרש שהאמוראים ישבו ודרשו את מעשה קריעת ים סוף, "דרש ר' יוחנן כיצד היו המים עשויים כחומה, כמעין שבכה (אטומה)", כלומר, כמו חומה דהיינו קיר גבוה ואטום שלא רואים דרכו מאומה, כך עמדו המים בשעת הנס כחומה אטומה.

ממשיך המדרש ואומר "השקיפה סרח בת אשר ואמרה, אני הייתי שם, ולא היו עשויים אלא כמו חלונות מאירים (שקופים)" (פסיקתא דרב כהנא בשלח יא, יג).

כאן כבר מדובר בתקופת האמוראים, שהיא אלף וחמש-מאות שנה בערך לאחר יציאת מצרים, ושוב אנו נתקלים בסרח בת אשר שדבריה מקבלים עדיפות על פני דבריו של רבי יוחנן.

מסיפורה של סרח בת אשר אנו למדים שה'מסורת' נשענת על אותן נשים זקנות ש"נשתיירו מאותו הדור". אנו רואים שהיהדות נשענת על סיפורן של הנשים הזקנות שבכל דור והן אלו שמעבירות לנו את המסורת מדור אחד לדור שלאחריו.

'סיפורי סבתא' שכדאי לזכור

בנוהג שבעולם, שמעבירי המסורת הם החכמים שהם "מעתיקי השמועה". אך מי שם לב לסיפוריהן של נשים זקנות? בדרך כלל נוהגים לכנות זאת "סיפורי סבתא" (באבע מעשיות).

הרבי לעומת זאת נהג לצטט את דברי הרשב"א שאומר "שמנהג נשים זקנות בישראל אין כח ביד

ששים רבוא מישראל לבטלו" (ראה 'תורת מנחם' כרך ח עמ' 138; וראה 'הערות וביאורים' אהלי תורה גל' סוכות תש"ע). ייתכן שפרט זה נלמד מסרח בת אשר שבמשך דורות רבים היא זכרה והעתיקה מדור לדור את המסורת העתיקה, היא זכרה את מקום קבורתו של יוסף, וכן זכרה היטב כיצד נראו הדברים בשעת הנס של קריעת ים סוף.

כל היהדות בנויה ומושתתת על מסורת, ולכן שלמה המלך אומר "אל תטוש תורת אמך", משום שהאמא היהודיה, הסבתא ('הבאָבע'), היא זו שזוכרת כיצד נהגו בבית הישן. אם מחפשים לחדש דברים אנו פונים לחכמים שבדור, אבל ביהדות מחפשים כמה שפחות לחדש ויותר לשמר את המסורת העתיקה והישנה כפי שהיתה במשך כל הדורות, וכשזה מגיע למסורת ² אין כמו הסבתא היהודיה שיכולה להעיד מזכרונה מה עשו בפועל בדורות קדמוניים.

לאחרונה שמעתי סיפור על נכדות שישבו אצל הסבתא שלהן בשבועות האחרונים לחייה, והיא הכתיבה להן את המתכונים שלה למאכלים היהודיים שהיא היתה עושה להם במשך השנים.

היא לימדה אותם כיצד להכין געפילטע פיש, לאטקעס, קניידאלאך, גריעבנס קרעפלאך וכו' וכו'. המאכלים הללו שימרו ומשמרים את הזהות היהודית של הרבה משפחות בעם היהודי.

כל סבתא שמלמדת את הנכדות שלה כיצד להכין געפילטע פיש וקניידאלאך ממשיכה במדה מסויימת את המסורת של סרח בת אשר ²